

Vladimir Vilman*

PRVI LJUBLJANSKI STADION**

**(Vabljeno predavanje v sklopu „Zgodbe z Ljubljanskega gradu“, organizatorjev
Festival Ljubljana in Zgodovinsko društvo Ljubljana)**

Zadnjih nekaj let je v športni, arhitekturni in širši javnosti veliko govora o izgradnji novega športnega stadiona v Ljubljani, oziroma o prenovi obstoječega za Bežigradom. Morda bi prav zato veljalo ponovno spregovoriti o prvem ljubljanskem oz. prvem slovenskem športnem stadionu, ki so ga postavili v Ljubljani leta 1922, ob priliki prvega jugoslovanskega sokolskega zleta. O njem ni veliko znanega. Najobsežneje je prikazan v spomenici, ki so jo izdali leta 1923.¹ Za tem je hitro utonil v pozabo. Ljubljanski sokolski stadion so omenjali v svojih prispevkih nekateri raziskovalci slovenske sokolske in športne zgodovine. V ravno izdani knjigi ga kratko opisuje Bogo Zupančič.² Pričujoči članek je v svojem bistvu zgoščen povzetek omenjene spomenice, njegova dodana vrednost pa so nekatera zanimiva dejstva, ki sem jih zasledil v gradivu Arhiva RS, Zgodovinskega arhiva Ljubljana, dokumentaciji Tehniškega muzeja Slovenije, kot tudi v časopisih “Slovenec”, “Slovenski narod” in “Jutro” tistega leta. Prvi športni stadion v Ljubljani in na Slovenskem je bil resda lesen in montažen, vendar je omogočil izjemen športni, organizacijski, gospodarski in politični dogodek v Ljubljani. Na tribunah stadiona se je v glavnih dneh zleta zbralo do 50.000 obiskovalcev in nastopajočih, na ljubljanske ulice pa se je, ob slavnostni povorki, zgrnilo okoli 100.000 ljudi. Lahko se le vprašamo, katero tekmovanje bi danes moralo potekati v Ljubljani, da bi se zbrala tolikšna množica ljudi, kot avgusta 1922 ?

ORGANIZACIJSKE PRIPRAVE

V začetku leta 1921 so se člani odbora Jugoslovanske Sokolske Zveze dogovorili, da bodo prvo olimpiado jugoslovanskega sokolstva organizirali v Ljubljani avgusta 1922. Istega leta je iz Bruslja prispela imenitna novica o možnosti vključitve mednarodne gimnastične tekme v dogajanje načrtovanega sokolskega zleta v Ljubljani, kar je dogodku že v naprej zagotovilo mednarodni športni značaj. Organizacijo dogodka so poverili finančnemu,

---

*mag., muzejski svetnik, Tehniški muzej Slovenije, Parmova 33, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: vladimir.vilman@tms.si

** Predavanje temelji na avtorjevemu prispevku: Prvi ljubljanski stadion. V: Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino, 2008, št. 1.

¹ Spomenica o prvem jugoslovanskem vsesokolskem zletu v Ljubljani 1922. Ljubljana 1923 (dalje Spomenica).

² Bogo Zupančič: Usode ljubljanskih stavb in ljudi 49 – 72. Ljubljana 2007.

gradbenemu, nastanitvenemu, zdravstvenemu, propagandnemu, izložbenemu, železniškemu, zabavnemu, izletnemu, sprejemnemu, prehrabnemu in redarskemu odseku. Najbolj pereč problem projekta je bil finančni, ki so ga rešili z najetjem brezobrestnega posojila pri ljubljanskih bankah v višini 2 miliona dinarjev. Zvezna vlada je organizacijskem odboru oddobrila najprej 300.000 din, po uspešnem zaključku zleta pa še dodatnih 200.000 din. Nekaj dodatnega denarja so nabrali s samopriskom 5 dinarjev vsakega sokola. Vodstvo zleta si je na različne načine prizadevalo zagotoviti potreben denar za izvedbo športnega dogodka. Že v mesecu decembru 1921 so mestni magistrat pisno zaprosili, da jim "*izjemoma dovoli popust veseličnega davka oziroma njegov odpis*", kar so utemeljili z dejstvom, da se bodo zleta udeležili tudi številni inozemci, katerim bo omogočen prost vstop k vsem prireditvam, kar bo posledično znižalo prihodke.³ Novica o prvem jugoslovanskem sokolskem zletu je segla tudi daleč preko meja nove domovine, vse do sokolskih društev v severni Ameriki. Sokol Fran Hudovernik iz Clevelanda je vodstvu zleta v Ljubljani nakazal 2.500 dinarjev, ki so jih zbrali tamkajšnji sokoli.⁴

Posebno težavno delo je imel nastanitveni odsek. Njihova naloga je bila zagotoviti večkratno prenočišče za nekaj deset tisoč obiskovalcev in udeležencev zleta, kolikor so računali, da jih bo prišlo v Ljubljano. Mesto še zdaleč ni premoglo tolikšnega števila nočitvenih zmogljivosti, saj je tedaj Ljubljana štela okoli 70.000 prebivalcev. Da bi dobili grob vpogled v razmestitev tolikšnega števila gostov je odsek poslal vsem sokolskim društvom dve prazni razpredelnici. Prvo so morali izpolniti tisti, ki so želeli zasebna posamezna prenočišča, drugo pa interesenti za skupna prenočišča. Očitno so pri tej problematiki kmalu nastopili največji problemi. Na pomoč jim je priskočila vojska, ki je zagotovila zadostno količino šotorov, slamaric, odej in podobnega, kar je rabilo zasilni nastanitvi velike večine udeležencev. Sokolska župa v Ljubljani je npr. svojim društvom poslala okrožnico, da sokoli poiščejo posestnike, ki bi bili pripravljene podariti ali prodati po primerni ceni slamo za skupna ležišča. Apelirali so tudi na članstvo, da nabirajo slamo in jo shranjujejo v skednje do konca julija, ko naj bo na razpolago. Prevozne stroške slame bi krila ljubljanska sokolska župa.⁵ Tudi časnik "Jutro" je apeliral na vse Ljubljančane, da pripomorejo po svojih najboljših močeh, in odstopijo vsaj eno posteljo za goste, ali vsaj ležišče na tleh. Že samo za tuje državne zastopnike, zastopnike tujih mest, predstavnike ministrstev, tujih telovadnih in kulturnih organizacij, je nastanitveni odsek potreboval 400 do

---

³ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), fond LJU 489 (LJU 489), REG.I, fasc. 1880, št. 23235/21.

⁴ Slovenski narod, 12. 3. 1922, str. 4.

⁵ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 641, fasc. 21.

500 enoposteljnih sob.⁶ Le izbranim so namreč uspeli zagotoviti prenočišča v hotelih, gostiščih in zasebnih sobah.

Razen nastanitvenega odseka je imel zelo zahtevno nalogo tudi prehrambni odsek. Že nekaj mesecev pred zletom je sokolska župa v Ljubljani naslovila na svoje članstvo poziv, da se pravočasno prijavijo prehrabnemu odseku, da bo zagotovljena ustrezna prehrana, ker ljubljanska gostišča ne bodo mogla zadostiti vsem potrebam. Prehrambni odsek je za vse dneve zleta pripravil seznam jedi za tri dnevne obede, ki so jih kuhali v vojaških kuhinjah blizu stadiona. Koristnike skupne prehrane so opozorili, da morajo prinesiti s seboj jedilni pribor in skodelo. Ljubljanska sokolska župa je svojem članstvu zagotovila, da bo *“hrana izdatna, dobra in po kolikor mogoče nizki ceni”*. Razen skupnih obrokov v vojaških kuhinjah je vodstvo zleta organiziralo tudi kosila v gostiščih po ceni 11 dinarjev (juha, meso, dve prikuhi in en kruh). To obliko prehrane so morali udeleženci plačati v naprej, bone pa so prejeli po prihodu v Ljubljano. Zajtrki in večerje so biti v lastni režiji.⁷

Redarski odsek je bil najštevilčnejši. Posebnih organizacijskih priprav niso imeli. Njihovo vodilo *“prvi v službi in zadnji domov”* je prišlo do veljave predvsem v času dogodka. Zdravstveni odsek je vodil dr. Šlajmer. Njihova naloga je bila organizacija zdravstvene službe na celotnem teritoriju mesta. V smislu prevencije pred izbruhom epidemije, je npr. ljubljanska sokolska župa, še pred pričetkom zleta, pozvala bratska sokolska društva, da naznanijo število udeležencev, ki jih bo potrebno cepiti proti tifusu in koleri. Na področju Kraljevine Jugoslavije takrat očitno še niso povsem izkoreninili ti dve resni bolezni.⁸

Za varnost na stadionu je, v času od 3. maja 1922 do 28. februarja 1923, skrbela državna policija, najmanj dva in največ osem mož. Slednji datum je obenem zadnji, ki ga spomenica navaja glede kakršnekoli aktivnosti na stadionu. Kdaj so stadion podrl spomenica ne navaja, nisem pa zasledil tega datuma niti v gradivu, niti v časopisnih člankih. Natančen razpored zadolženih policistov v času največjih športnih in družbenih aktivnosti od 10. do 15. avgusta 1922 je direktor policijskega ravnateljstva v Ljubljani, pisno naslovil na vodstvo prvega jugoslovanskega vsesokolskega zleta.⁹ Pokrajinski namestnik Ivan Hribar je podpisal uradni dopis Oddelek za socialno politiko pokrajinske uprave v Ljubljani, mestnem magistratu, v katerem ga poziva, da izda razglas, ki bo pravočasno opozarjal obrtnike, prredvsem trgovce, mesarje, peke, gostilničarje in druge, da bodo *“verižništvo”*, to je vsakršno

---

⁶ Jutro, 3. 6. 1922, str. 2.

⁷ ARS, AS 641, fasc. 21.

⁸ Prav tam.

⁹ ZAL, LJU 489, REG.I, fasc. 1880, št. 23235/21.

dvigovanje cen v času zleta “*nemudoma ovadili pristojnemu sodišču zaradi uvedbe kazenskega sodnega postopanje*”.¹⁰

Zabavni odsek je imel nalogo organizacije cele vrste dejavnosti zabavnega značaja, ki so spremljale glavni dogodek. V tem odseku so delovali predvsem tisti, ki jih je to delo veselilo in so imeli stike z ljubljansko kulturno srenjo. Znotraj posameznih organizacijskih odsekov zleta je skupno delovalo nad 300 dobrovoljcev.

GRADNJA STADIONA

V drugi polovici novembra 1921 se je sestal stavbni odsek I. jugoslovanskega vsesokolskega zleta, v Narodnem domu v Ljubljani. Za postavitev športnega objekta so imeli na voljo tri možne lokacije, na Kodeljevem, v Spodnji Šiški in prostor med današnjo Linhartovo in Topniško cesto in Zupančičevo jamo. Odločili so se za slednjo, ker je bila komunikacijsko in cenovno najugodnejša.¹¹ Omenjeno parcelo je lastnik “Gradbeno društvo v Ljubljani” odstopilo organizatorju brezplačno v začasno uporabo. Izbrani prostor je meril v smeri sever jug dobrih 300 m v dolžino in v smeri vzhod zahod dobrih 250 m v širino, ali natančneje, 82.662 m² skupne površine.

---

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam.

Lokacija stadiona (v: ZAL, LJU 489, Reg. I, fasc. 1880)

Gradbeni načrt stadiona je predvidel telovadišče kot njegov osrednji del. Dolgo je bilo 152 m in široko 105 m in je imelo padeč 5 promil. Dimenzije telovadišča so bile deljive s številom 1,9 kar je zadoščalo za 56 vzdolžnih in 81 prečnih linij, torej skupno za 4.536 telovadcev pri izvajanju prostih vaj. Vzdolž obeh daljših stranic telovadišča je bil zakoličen 15 m širok pas, vzdolž krajših stranic pa 10 m širok pas kot prostor za orodno telovadbo. Skupen telovadni prostor so obkrožale štiri tribune, na zahodu glavna, na vzhodu članska ter severna in južna.¹² Kot zanimivost lahko navedemo, da je gradbeni odbor sokolskega zleta naslovil na mestni magistrat prošnjo za izdajo gradbenega dovoljenja 25. aprila 1922, dobra dva mesca po tem, ko so prva gradbena dela že stekla.¹³

Zemeljska dela

¹² Tehniški muzej Slovenije (TMS), Dokumentacija, mapa Projekt telovadišča za vsesokolski zlet v Ljubljani 1922.

¹³ ARS, AS 641, fasc. 21.

Prva gradbena dela so pričeli februarja 1922 z izmero terena, količenjem in pripravo delovišča. Aprila je vojska zadolžila 10 inštruktorjev vojaškega bataljona iz Ptuja za sodelovanje pri gradbenih delih, predvsem v smislu koordinacije in nadzora zemeljskih del na delovišču. Čez čas so jim dodelili skupino vojaških zapornikov s pazniki, ki so pričeli s planiranjem parcele in odvozom 9.928 m³ zemlje. Telovadišče so izvedli kot lahki cestni makadam. Najprej so odstranili prst v globini 40 do 50 cm, nanj pa nasuli 20 cm gramoza in nato še 10 cm peska. Za nasipanje telovadišča, slavnostne ceste in prostorov pred vhodi so izkopal 3.550 m³ betonskega gramoza in ga presejali. Slavnostno cesto na zahodni strani, ki je bila široka 25 m, in vse tri stranske ceste na stadionu, ki so bile široke 12 m, so izdelali tako, da zgornje plasti prsti sploh niso odkopali, temveč so nanjo le nasuli gramoz in pesek ter ju utrdili z valjarji.

Razen tega je bilo potrebno razširiti dovozne ceste na telovadišče, izkopati jarke za vodovod, razsvetljava in fekalne odplake ter dobaviti ca. 715 m³ drugega materiala, ki ga ni bilo na licu mesta. Poseben izdatek je bila nabava 4.536 betonskih kamnov za stojišča telovadcev. Vojaški inštruktorji, zaporniki, pazniki, in najeti akordni delavci so zemljiska dela opravili v skupno 6.882-tih delovnih dneh. Za mezde z nezgodno zavarovalnino so izplačali 144.219 din, od tega 18.075 din nagrade vojakom, preostalo akordnim delavcem. Pri zemeljskih delih se je pripetila le ena težja delovna nezgoda, vendar brez trajnih posledic.

T e s a r s k a   d e l a

Tehniški projekt stadiona, po arhitekturni predlogi arhitekta Joža Jelenca, so izdelali v tehnični pisarni gradbenega odseka na Beethovnovi.¹⁴ Na podlagi omenjenega projekta so objavili javni razpis za tesarska dela. Ponudba mestnega tesarskega mojstra, sokolskega brata Ivana Zakotnika, v znesku 2.654.600 din je bila najugodnejša. Zaradi časovne stiske, se je izbrani ponudnik obvezal, da bo delo dokončal do 15. julija 1922.

Ivan Zakotnik je imel s pripravo ponudb za gradnjo stadiona že nekaj izkušenj. Že 28. maja 1914 so združeni ljubljanski tesarji, Ivan Zakotnik, Simon Weissbacher, Fran Martinec, Fran Ravnikar in Anton Steiner, podali Slovenski Sokolski Zvezi ponudbo za postavitve podobnega stadiona na telovadišču za Bežigradom. Takrat je Slovenska Sokolska Zveza nameravala organizirati III. slovenski vsesokolski zlet, ki so ga, zaradi pričetka prve svetovne vojne, odpovedali. Končna ponudba združenih ljubljanskih tesarjev za postavitve tega

---

¹⁴ Jutro, 2. 4. 1922, str. 4.

stadiona je znašala 71.621 kron. Ponudbi so dodali cenik lesnih sortimentov, ki so ga bili tesarji pripravljene odkupiti od Slovenske sokolske zveze: tesani trami v razponu od 28 do 30 kron, žagani tramiči in letve od 32 do 40 kron, deske od 38 do 40 kron, okrogel les od 18 do 20 kron in opaž po 2 kroni. Zabeležili so tudi višine dnevnih mezd za eventualna dodatna režijska dela. Dnevna urna postavka tesarja, pri 10 urnem delavniku, je veljala 6 kron, ura nočnega dela 1 krono. Dnevna mezda navadnega delavca je veljala 4 krone, nočna ura pa 0,6 krone. Iz risbe načrtovanega, a nepostavljenega stadiona je razvidno, da je bil dimenzioniran za telovadne vaje 2.560 telovadcev. Predvideli so štiri tribune. Severna tribuna naj bi imela 1.666 sedežev in 2.856 stojišč, južna 4.720 stojišč in nobenega sedeža, vzhodna in zahodna tribuna pa bi imeli vsaka po 1.204 sedežev in po 2.064 stojišč.¹⁵

Tesar Ivan Zakotnik in podizvajalci so pričeli s tesarskim delom 10. aprila 1922. Pri delu je sodelovalo 250 strokovnih delavcev. Seznama teh delavcev nisem našel. Verjetno, da so sodelovali tesarji, ki so nameravali postaviti stadion že za slovenski zlet leta 1914. Zelo verjetno tudi tesar Fran Ravnikar, ki je narisal tloris stadiona za jugoslovanski zlet, kot prilogo projekta.¹⁶ Les so razžagali s tremi polnojarmeniki in eno jaremsko žago, razvažali pa s 14-timi dvovprežnimi vozovi. Delovni dan na delovišču je potekal od ranega jutra do poznega večera. V vse objekte na stadionu so vgradili okoli 3.000 m³ razžaganega lesa. To količino bi lahko naložili na 150 železniških vagonov poprečne velikosti. Ves les je bil obdelan na "živ rob" in povezan z običajnimi tesarskimi vezmi in kovinskimi sponami, da ga je bilo, po končani prireditvi, moč razstaviti in uporabiti za druge namene. Za vezanje lesa so porabili 5.000 kg vijakov, spon in žabljev, za kritje streh pa 55.000 kosov strešne opeke in 2.549 m² strešne lepenke. Pri tesarskem delu na delovišču se ni pripetila niti ena hujša delovna nezgoda.

Glavna tribuna je bila dolga 168 m in široka 15 m. Imela je 1.920 stojišč in 4.432 sedežev. Pred tribuno je bil omejen dvignjen prostor z 8.400 stojišči. Statični izračun tribune je predvideval obremenitev s težo 5 oseb, to je ca. 400 kg na kvadratni meter. Na vrhu glavne tribune je bilo 66 lož za 400 oseb. Največja je bila kraljeva loža, ki jo je posebej opremila in dekorirala pohištvena firma Jakoba Naglasa iz Ljubljane. Višina poda v ložah je znašala 6,8 m, višina poda načelniškega odra pa 11,2 m. Iz za glavne tribune so zgradili 25 m široko slavnostno cesto z dvema glavnima monumentalnima vhodoma. Slavnostna cesta je

---

¹⁵ TMS, Dokumentacija mapa III: slovenski sokolski zlet

¹⁶ TMS, Dokumentacija, mapa Projekt telovadišča za vsesokolski zlet v Ljubljani 1922.

rabila kot glavna promenada sokolov, telovadcev in gostov. Glavna vhoda sta bila povezana z blagajnami, pisarnami, poštnim uradom, policijskim uradom, okrepčevalnico in stranišči. Razen njiju sta bila na jugovzhodni in severovzhodni strani še dva stranska vhoda. V poštnem uradu na stadionu so oddali 1.550 pisem, 28.000 razglednic in 1.240 brzojavk, razen tega pa so prodali za 46.000 din poštne vrednotnic in opravili 150 plačanih telefonskih pogovorov.

Zahodna oz. kraljeva tribuna (v: Spomenica)

Članska tribuna je bila namenjena vsem sokobom v uniformah. Dolga je bila 168 m in široka 11 m. Na sredini je bila tribuna presekana s prehodom za telovadke in dvema godbenima paviliona z veznim portalom. Privzdignjen prostor pred tribuno je imel 7.620 stojišč, sama tribuna pa 7.412 stojišč. Godbena paviliona sta imela školjkasto obliko. V vsakem pavilionu je lahko igralo do 70 godbenikov. Izza članske tribune je bilo ograjeno zbirališče velikosti ca. 6.500 m² za 4.000 telovadk. Postavili so 3.820 garderob, 40 stranišč in 10 umivalnikov. Eno stranišče naj bi zadoščalo za 100 članic, eno štirimetrsko umivalno korito za 40 članic in ena iztočna vodovodna pipa za 40 članic. Stranišča so imela svojo fekalno jamo, sanitarna voda pa je odtekala v ponikovalnice.

S e v e r n a i n j u ž n a t r i b u n a sta bili sestavljeni iz dveh, dimenzijsko identičnih delov. Vsak del je meril 72 m v dolžino in 10m v širino. Vezni portal je bil dolg 10 m. Na vsaki tribuni je bilo 1.644 stojišč in 4.110 sedežev. Pod tribunama so bile garderobe telovadcev. Za obema tribunama sta bila zbirna prostora površine po 7.000 m². Na vsakem zbirnem prostoru se je lahko zbralo 2.500 telovadcev. Na voljo so imeli 24 stranišč in 6 štirimetrskih umivalnikov. Ob obeh tribinah so postavili okrepčevalnice in eno reševalno postajo.

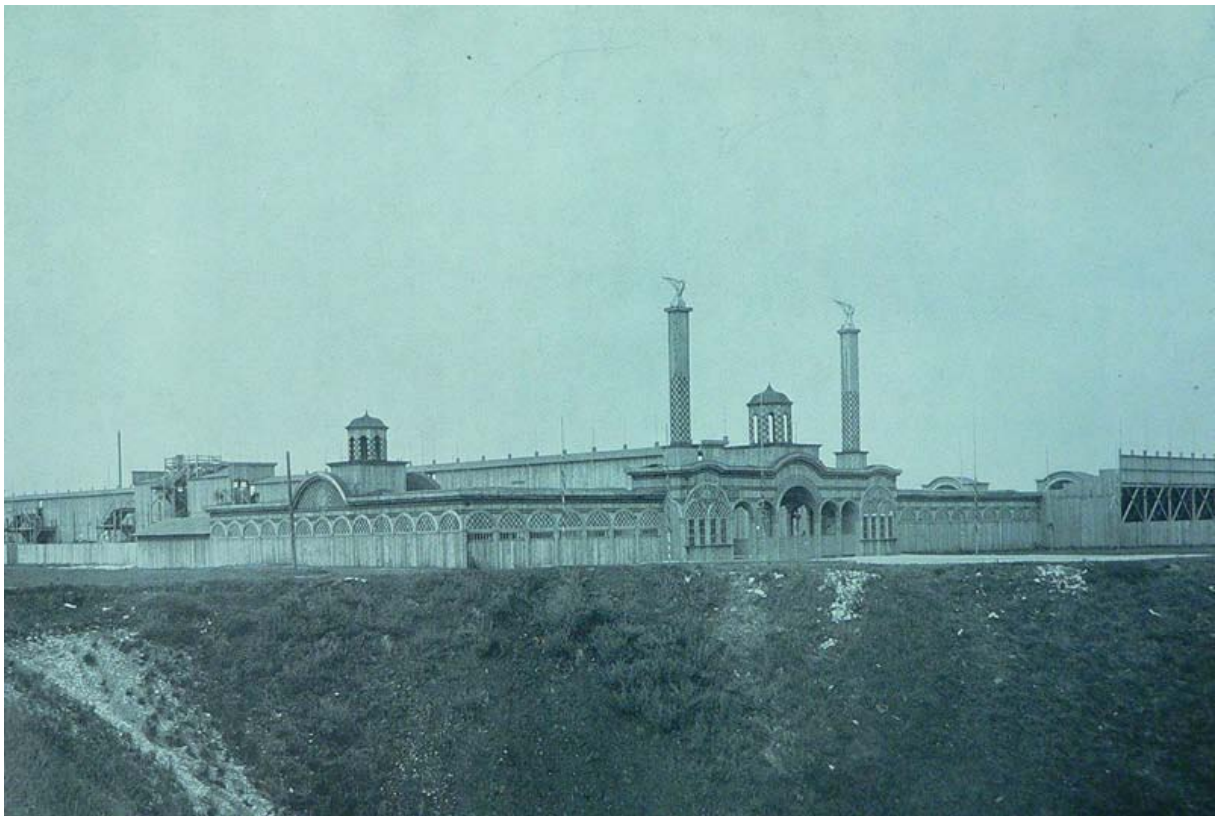
Vsesokolski zlet je bila tudi dobra priložnost za gospodarske firme. V Arhivu RS se nahaja pisna ponudba firme "Rožmanc&komp." za nabavo preklopnih stolov. V 1m³ je bilo moč zložiti 60 tovrstnih stolov. Vsak je tehtal 3 kg. Impregniran stol s firnežem je stal 35 dinarjev, neimpregniran pa 30 dinarjev.¹⁷ Iz gradiva ni znano, ali je omenjena firma pridobila ta imeniten posel. V vseh ložah kraljeve tribune, v godbenih pavilioni ter v uradih in gostinskih lokalih na stadionu so potrebovali nekaj sto stolov.

P r o s t o r o b t r i b u n a h je bil namenjen lahki atletiki in orodni telovadbi. Od lahkoatletskih disciplin so se tekmovalci pomerili v teku, skokih v višino in suvanju krogle, v orodni telovadbi pa na bradlji, drogu, konju in na krogih. Izdelava telovadnega orodja je bila dobra priložnost tudi za dva slovenska proizvajalca, ki sta konkurirala za naročilo izdelave telovadnih krogov. Firma "Bašin & drug - prva jugoslovanska tovarna telovadnega, športnega in igralnega orodja" iz Ljubljane in "Tovarna telovadnega orodja Jakob Oražem" iz Ribnice. Oba sta poslala svoji pisni ponudbi, vendar ni znano, kateri je dobil posel.¹⁸

---

¹⁷ ARS, AS 641, fasc. 21.

¹⁸ ARS, AS 641, fasc. 21.

Zunanji izgled stadiona (v: Spomenica)

DOGAJANJE NA STADIONU

Športno dogajanje na stadionu je potekalo v času med 23. julijem in 15. avgustom 1922 in je bilo razdeljeno na prvi in drugi predzletni dan, mednarodno telovadno tekmo ter glavne dneve zleta. Oba predzletna dneva sta predstavljal nekakšno generalko pred glavnimi zletnimi dnevi. Brez dvoma je časovna sinhronizacija tolikšnega števila nastopajočih na stadionu terjala od organizatorjev veliko truda, zelo verjetno tudi veliko improvizacije.

Prvi predzletni dan

Prvi predzletni dan, 23. julija 1922, je bil namenjen prvem zboru jugoslovanskega sokolskega podmladka. V Ljubljano je večina njih prispela že dan poprej. Nastanili so jih po ljubljanskih šolah, kjer so spali na slamaricah. Tu so imeli preskrbljeno tudi toplo prehrano. Že prvi dan je imel mednarodni značaj, ker se je jugoslovanski sokolski mladini pridružila

tudi češka. Vlak s 495 češkimi mladimi sokoli in sokolicami so slovenski sokoli navdušeno pozdravljali na železniških postajah na Jesenicah, v Kranju, v Škofji Loki in v Ljubljani.

Tekmovalni del prvega predzlatnega dne se je pričel že navsezgodaj, točno ob 6. uri zjutraj. K tekmi je pristopilo 12 vrst naraščajnikov v višjem oddelku, 37 vrst naraščajnikov v nižjem oddelku in 34 vrst naraščajnic v istem oddelku. Tekme naraščajnikov višjega oddelka so obsegale proste vaje, raznožko čez 155 cm visoko kozo, skok v daljavo od 360 do 400 cm, skok v višino od 130 do 140 cm in tek na 100 jardov (91,4 m) v 14 sekundah. V nižjem oddelku so naraščajniki tekmovali v prostih vajah, raznožki čez 135 cm visoko kozo, skoku v daljavo od 320 do 369 cm, skoku v višino od 110 do 130 cm in teku na 100 jardov v 15 sekundah. V vsakem oddelku je bilo za posameznika dosegljivih 50 točk. Naraščajnice so tekmovali v prostih vajah, skoku v daljino 260 cm in teku na 75 m v 12 sekundah. Dosegljivih je bilo 40 točk. Časopis "Slovenski narod" je dogodek opisal kot "*prvi dan jugoslovanske olimpiade*" in vzhičeno nadaljeval: "*Dvignite peruti ponosno in samozavestno ter poletite pod solnce, da pade senca vaših sokolskih kril na vse krive preroke, ki se boje svetlobe in resnice.*"¹⁹ Zmagovalci tekmovanja sokolskih naraščajnikov so bile vrste Ljubljane, Splita in Maribora, pri naraščajnicah pa so vsa tri prva mesta zasedle ljubljanske vrste.²⁰ Po zaključku tekmovalnega dela srečanja so mnogi udeleženci, predvsem Čehi, nadaljevali pot na Bled in Bohinj, kjer so jim domači sokoli razkazali lepote tistega dela Gorenjske.

Drugi predzletni dan

Drugi predzletni dan je potekal 6. avgusta 1922. Namenjen je bil predstavitvi dijaštva srednjih in meščanskih šol in jugoslovanske narodne vojske. Dijaštvo so predvodili učitelji telesne vzgoje. V Ljubljano so pričeli prihajati že 1. avgusta, ker so želeli skupaj vaditi pred slavnostnim nastopom. Nastanili so jih v šole in poskrbeli za toplo prehrano po nizkih cenah. Težišče njihovega nastopa so bile proste vaje in vaje z zastavami. Najštevilčnejši so bili dijaki in učenci slovenskih šol, prišli pa so tudi iz Bjelovarja, Kikinde, Brčkega in Negotina. Bosanske šole so sprva prijavile 300 udeležencev, a so zaradi stroškov kasneje odpovedali udeležbo. Kljub hudi vročini so glavni nastop vadili na telovadišču v dneh od 2. do 5. avgusta od 8. do 15. ure. Priprave na dijaški nastop so končali 5. avgusta z glavno preizkušnjo. 4. avgusta so pričeli prihajati v Ljubljano člani sokolskih društev, ki so služili svojo vojaško

---

¹⁹ Slovenski narod, 23. 7. 1922, str. 3.

²⁰ Slovenski narod, 25. 7. 1922, str. 2.

obveznost v vojaških enotah v Zagrebu, Osijeku, Bakru, Varaždinu, Čakovcu, Splitu, Ptuj in Celju in pripadniki podoficirske šole iz Zagreba. Iz Tivta je prispelo 80 mornarjev, iz Boke Kotorske pa 130 vojakov mornarjev, večinoma Slovencev, ki so tam služili svoj vojni rok. Vagone za prevoz vojaštva so okrasili z napisi “ Ko Sloven taj Sokol”. Nastanili so jih v kasarni “Vojvoda Mišić”. Ko so korakali po mestu so vojaki peli, samo za to priliko napisano pesem, “Pozdravljena Slovenija”.²¹ Tudi oni so imeli glavni preizkus nastopa 5. avgusta.

Povorka v središču Ljubljane (v: Spomenica)

Drugi predzletni dan so pričeli s srečanjem dijaštva in sokolskega starešinstva pred mestno hišo. Vojaštvo so postrojili na Vodnikovem trgu. Proti stadionu so korakali v četveroredu. Dijaki in dijakinje so bili oblečeni v bele srajce in temne hlače oz. krila, brez pokrival. V svečani povorki je bilo skupno 4.000 ljudi, od tega 2.400 vojakov.

Točno ob štirih popoldne so stali vsi oddelki v oblačilnicah stadiona, pripravljeni na nastop. V daljavi se je približeval avto s kraljem in kraljico, nad katerim sta priletela dva

---

²¹ Slovenski narod, 6. 8. 1922, str. 5.

aeroplana. Kraljevski par so pozdravili starosta sokolov Ravnihar, podstarosta Gangl in pokrajinski namestnik Ivan Hribar. V kraljevo ložo je vstopil, poleg navedenih, tudi zunanji minister Kraljevine Jugoslavije. Po izvajanju državne himne "Bože pravde" so zadonele ovacije v čast kralja in kraljice.²² Dijaštvo je nastopilo s posebej pripravljenim programom vaj, kot tudi z nekaterimi preprostejšimi vajami na orodju. Skupni nastop 2.400 vojakov v polni vojni opremi je imel izjemen učinek na obiskovalce. Prikazali so štiri borilne vaje s puškami z bajoneti in zaključili skupni nastop z 12- rednim defilejem pred kraljevsko ložo. Sledili so nastopi posameznih vojaških oddelkov, vsak s svojo koreografijo.

Mednarodna telovadna tekma

Leta 1922 je bilo v mednarodno telovadno zvezo, ustanovljeno 1881, vključenih 14 nacionalnih telovadnih zvez. Sokolski zvezi Slovenije in Hrvaške sta se vanjo vključili že pred prve svetovno vojno, jugoslovanska pa po njej. Do prve svetovne vojne je Mednarodna telovadna zveza organizirala šest telovadnih tekem. Prvo 1903 v Anverzu (zmagovalci Francozi), drugo 1905 v Bordeauxu (zmagovalci Francozi), tretjo 1907 v Pragi (zmagovalci Čehi), četrto 1909 v Luxemburgu (zmagovalci Francozi), peto 1911 v Torinu (zmagovalci Čehi) in šesto 1913 v Parizu (zmagovalci Čehi). Sedmo tekmo so nameravali ponovno izvesti v Anverzu, vendar jo je preprečila prva svetovna vojna.

Slovenski sokoli so se prvič udeležili mednarodne telovadne tekme 1907 v Pragi, kjer so zasedli peto mesto. Na zasedanju odbora Mednarodne telovadne zveze v Bruslju 17. aprila 1921 so, na predlog staroste češke sokolske zveze sprejeli sklep, da poverijo organizacijo in izvedbo sedme mednarodne telovadne tekme Ljubljani, ob priliki prvega jugoslovanskega sokolskega zleta. Za datum te tekme so določili 11. in 12. avgust 1922. Slovenski telovadci so pričeli z intenzivni vajami meseca februarja, najprej trikrat tedensko, kasneje vsak dan, tudi po 8 ur dnevno. Dne 4. junija 1922 so izvedli telovadno tekmo za prvenstvo Jugoslovanske sokolske zveze, da izberejo najboljše. Od 900 možnih točk so 670 točk dosegli Stane Derganc, Peter Šumi in Leon Štukelj.

Mednarodne telovadne tekme so se udeležile vrste Belgije, Čehoslovaške, Francije, Luxembourgga in Jugoslavije. Sodniški zbor so sestavljali sodniki vseh sodelujočih držav. Jugoslovansko vrsto je vodil vodnik Josip Murnik, tekmovali pa so Vladimir Simončič, Stane Derganc, Stane Vidmar, Slavko Hlastan, Peter Šumi in Leon Štukelj. Prvi dan so tekmovali v

---

²² Slovenski narod, 8. 8. 1922, str. 1.

izvajanju prostih vaj v parterju, kjer so ocenjevali koreografijo in skladnost gibov. Sledile so vaje na orodju: na bradlji, na drogu, na konju in na krogih. Drugi dan so tekmovali v lahkoatletskih disciplinah in v plavanju. Pri prvih so se pomerili v skoku v višino, v metu krogle in v teku. Plavalno tekmo so opravili na prostoru ljubljanskega športnega kluba na Ljubljani, kamor so tekmovalce pripeljali z avtomobili.

Po uradnih rezultatih tekme so Čehi osvojili 773 točk, Jugoslovani 764 točk, Francozi 636 točk, Belgijci 628 točk in Luxemburžani 559 točk. Med prvih deset tekmovalcev se je uvrstilo kar pet Jugoslovanov, natančneje Slovencev. Peter Šumi je delil prvo mesto, Stane Derganc je bil drugi, Stane Vidmar četrti, Leon Štukelj sedmi in Slavko Hlastan deseti. Organizatorji zleta niso vedeli do zadnjega dne, ali se bodo mednarodne telovadne tekme udeležili tudi italijanski telovadci. V skrbi, da se ob njihovem prihodu ne bi pripetil kakšen incident, so tudi v časopisu pozvali *“zavedno ljubljansko prebivalstvo, da je napram njim vljudno, kakor se napram gostom spodobi, saj bi bil po starih slovanskih običajih največji zločin, ako bi se kdo pregrešil proti načelom gostoljubja.”*²³ Grozote preve svetovne vojne so bile v zavesti ljudi vendarle se zelo boleče.

Vodstvo Jugoslovanske Sokolske Zveze je želelo, zlasti pri tujih udeležencih zleta, pustiti kar najboljši vtis, zato je pripravilo gostom posebno sprejemno svečanost v dvorani Kazine. Pričela se je s pevskim nastopom uveljavljenega kvarteta Primorje, za kar je bil nagrajen z *“viharno pohvalo”*. Sledil je pozdravni nagovor sokolskega staroste dr. Ravniharja. Najprej je pozdravil udeležence iz Belgije, Francije, Velike Britanije, Luxembourgga in Romunije, ter češke, poljske in ruske sokole, ki so prispeli od *“srebropene Vltave, mogočne Visle in zagonetne Volge”*. Pozdravil je predstavnike tujih mest, vojske ter sokole na Primorskem in Koroškem, ki so ostali izven meja nove domovine. Svoj nagovor je strnil z besedami, ki so nesporno presegale športni okvir: *“ In sedaj bi poleg navade stare moral govoriti vam bratje Hrvati in Srbi. Toda stojim pred vami kot starosta Jugoslovenskega Sokolskega Saveza in zatajil bi naš sokolski program, ako bi naglašal plemenske razlike. Smo sinovi enega naroda, od Triglava pa doli do Soluna, ena nedeljena in nedeljiva sokolska enota.”*²⁴

Glavni dnevi zleta

---

²³ Slovenski narod, 11. 8. 1922, str. 2.

²⁴ Slovenski narod, 15.8. 1922, str. 4.

Glavni dnevi zleti so potekali 13., 14. in 15. avgusta 1922. Na ljubljansko železniško postajo je, od 11. do 16. avgusta 1922, iz domovine in tujine, prispelo in odšlo 397 rednih in izrednih vlakov, ki so skupno pripeljali in odpeljali okoli 520.000 potnikov, brez omembe vrednih zastojev, kar je predstavljal pravi logistični podvig tedanjega vodstva ljubljanske železniške direkcije.²⁵

Gostujoče so nastanili po ljubljanskih šolah, kasarnah in drugih objektih, ki so bili primerni za nočitev. Tudi prehrano so organizirali in izvedli po vojaško. Od sokolov iz tujine so bili češki najštevilčnejši. Daleč njimenitnejši gosti zleta so bili predstavniki francoske in angleške vlade.

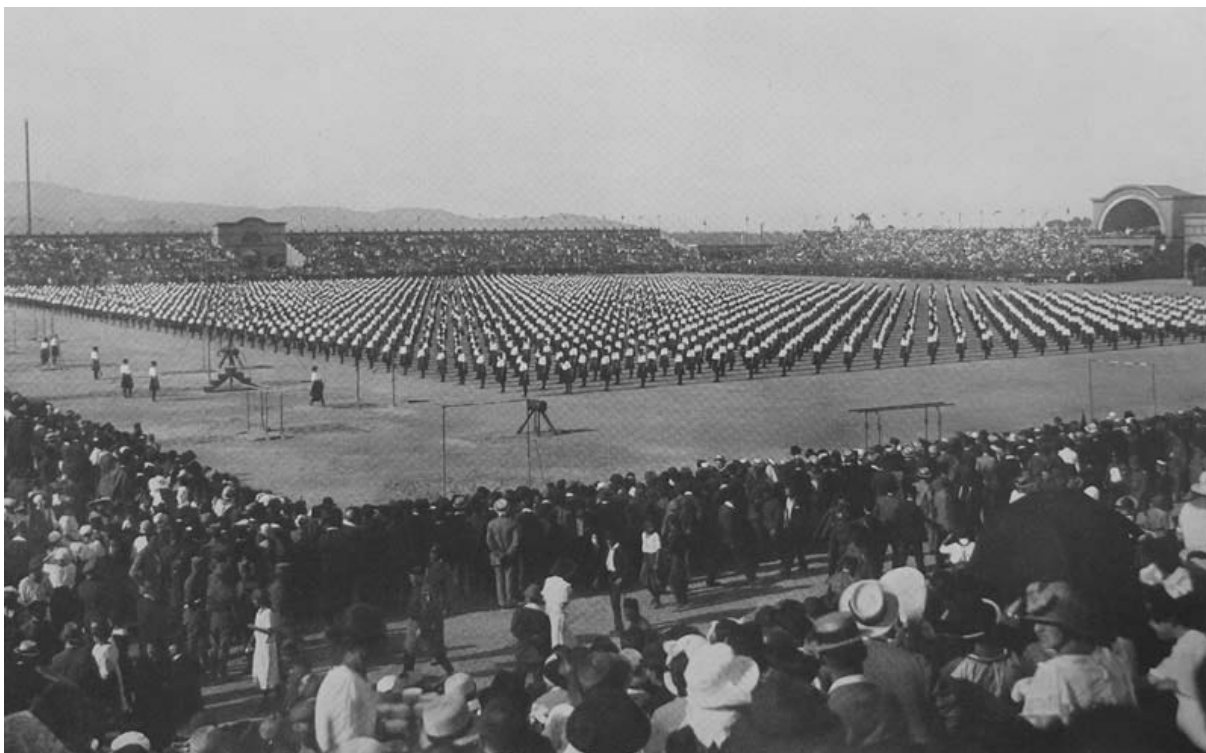
Tretji dan je predstavljal vrhunec sokolskega zleta. Pričel se je s svečanim mimohodom povorke po ljubljanskih ulicah. V njej je bilo približno 4.000 čeških sokolov in vojakov s prapoščaki in fanfaristi na čelu. Sledilo jim je okoli 10.000 jugoslovanskih sokolov, sokoli ruske narodnosti in 221 konjenikov sokolske konjenice. Spremljala jih je vojaška godba na pihala. Zlili so se na na Kongresni trg, kamor se je pripeljal tudi kralj Aleksander. Množico so z balkona Univerze nagovorili predstavnik mesta Ljubljane, predstavnika jugoslovanskega in češkega sokolstva, ter predsednik skupščine Kraljevine Jugoslavije. Za dostojanstvenike so bile pripravljene tribune v senci kostanjev na Kongresnem trgu.

Mimohod povorke preko sto oddelkov, je trajal celih 45 minut in vsak je bil burno pozdravljen. Vrhunec ploskanja in vzklikanja pa je nastopil tedaj, ko se je pojavila zastava Reke-Sušak, ogrnjena z žalno kopreno, ker so ti Jugoslovani ostali izza krivične rapalske meje. Skupno se je na ljubljanskih ulicah zbralo okoli 100.000 ljudi. Zaključna popoldanska javna prestava je na stadion privabila okoli 50.000 gledalcev in nastopajočih. Nastopilo je 2.964 sokolov in 2.432 sokolic, večina v prostih vajah, telovadci pa tudi na posameznih orodjih. Nastopili so tudi Alžirci s posebno vajo in 52 konjenikov. Tudi tokrat sta si prireditev ogledala kralj in kraljica v spremstvu celotne jugoslovanske vlade s prvim ministrom Nikolo Pašićem na čelu. Pred nastopom je starosta Jugoslovanske sokolske zveze brat Ravnihar prebral kraljev manifest, zahvalno sporočilo Sokolom. Stadion je preletel vojaški avion, ki je raztrosil listke z napisi "*Okupljenoj sokolskoj brači i sestrama iz sviju krajeva Slavenstva, kliču oduševljeno zdravo oficiri i vojnici mostarskog garnizona*".²⁶

---

²⁵ Jutro, 18. 8. 1922, str. 3.

²⁶ Slovenski narod, 16. 8. 1922, str. 2.

Skupinska vaja na stadionu (v: Spomenica)

Organizacijski odbor zleta je dal natisniti večje stevilo brošur z naslovom “Program I. jugoslovanskega vsesokolskega zleta 1922 v Ljubljani”.²⁷ V njej je bil naveden natančen urnik športnih in družabnih aktivnosti v času zleta, ki dokazuje, da so tudi člani zabavnega odseka organizacijskega odbora zleta imeli polne roke dela. Predvsem na kulturnem področju. Navedimo le najimenitnejše. Na dan sokolskega naraščaja so v operi uprizorili “Deseti brat”, v drami “Sneguljčica in škrti”, v filharmoniji pa koncert. Na dan dijaštva in vojske so pripravili večerne koncerte v drevoredu Tivoli, na vrtu Kazine in gledališko predstavo v drami. V glavnih dnevih zleta so si sokoli, gostje in domačini lahko ogledali v operi “Prodana nevesta”, “Boris Godunov” ter plesni in koncertni večer čeških umetnic, v drami “Pohujšanje v dolini šentflorjanski”, “Golgota” in “Knez Semberijski”, v filharmoniji koncert kvarteta prof. Kozine, koncert pevskega društva “Slavec” in koncert pevskega zbora jugoslovanskih železničarjev. V dvorani hotela “Union” so pripravili koncert “Sredočeski filharmoniki” iz Kladna in koncert pevskega društva “Ljubljanski zvon”. Na vrtu restavracije “Zvezda” je koncertirala vojaška godba savske divizije iz Zagreba, na vrtu hotela “Tivoli” pa vojaška godba dravske divizije. Koncertirali so tudi na sokolskih telovadnih prostorih na Taboru in v Tivoliju. Prvi jugoslovanski sokolski zlet so strnili s poslovilnim večerom v parku Tivoli.

---

²⁷ ARS, AS 641, fasc. 21.

Največji športni dogodek Ljubljane do tedaj, je omogočil tudi nekaj pomembnih stranskih učinkov, kot npr. prenovo telovadišča v Tivoliju. Novinar je zapisal: *“Vnanjci, ki so v nedeljo večer prvič videli preurejeno nekdanje dirkališče in telovadišče, so naravnost ostrmeli. Kaj takega niso pričakovali, najmanj v Ljubljani, o katere zaspanosti se na zunaj toliko besediči. Tako velikanskega prostora, take naravnost razkošne iluminacije ne nudi niti eno naših mest. Celo stari Ljubljančani niso mogli verjeti svojim očem, da je povojna Ljubljana iz prejšnje puščobe preustvarila tak raj. En biser več ima Ljubljana, na katerega je lahko ponosna pred vsem jugoslovanskim svetom.”*

Izdelava konstrukcijske makete tribune

Časniki o sokolskem zletu

Slovenski časniki so imeli o pomenu prvega sokolskega zleta v Ljubljani različna mnenja. Časnik "Slovenec" ga malodane sploh ni omenjal, kot da ga ne bi bilo. Je pa izčrpno poročal o pripravah in izvedbi vseslovenskega zleta Orlov v Brnu, ki je potekal skoraj v istem času. Slednjega sta časnika "Jutro" in "Slovenski narod" komaj omenila, o ljubljanskem zletu pa sta obširno poročala pred in v času zleta. Zadnji dan zleta je izšel natisnjen kraljev manifest sokolstvu, v katerem je izpostavil nesporno pripadnost Sokola in vojske skupnemu "srbsko hrvaško slovenskemu narodu."²⁸ Manifest sta natisnila tudi časnika "Slovenski narod" in "Jutro" in ga komentirala kot posebno priznanje sokolskemu gibanju in novonastali unitarni državi. Časnik "Slovenec" je zoper kraljevi manifest odločno protestiral v tem smislu, da se kralj in vlada ne moreta tako nedvoumno postaviti na stran Sokolov, druga društva pa povsem prezreti. Po njihovem je vlada proglasila Sokolstvo ne zgolj za državen temveč celo za režimski činitelj, druga društva pa povsem prezrla.

*"Bodimo si na jasnem. Kdo in kaj je Sokol ? Nič več in nič manj kakor vsako drugo telovadno društvo, pa bilo to klerikalno, liberalno ali socialistično. In ker imamo celo po zadržanju centralističnih listov danes narodno državo, si ne moremo misliti, da bi bila ta društva, ki delujejo po pravilih, ki je odobrila ta vlada, protinarodna ali breznarodna. Vsaj v Sloveniji so gotovo slovenska, ker drugega jezika člani navadno niso popolnoma zmožni. Kakor hitro pa vlada podčrtava patriotično in narodno delovanje le enega društva v narodni državi, izraža s tem svoje posebne strankarske in režimske simpatije. A tudi sokolstvo samo se ne more čutiti z vladno pohvalo počaščeno. Zato nam spoštovani člani društva Sokol na bodo zamerili, če si bomo dovolili nazvati jih tu in tam kot bojno falango ne narodne in državne vlade, ampak kot bojno vrsto sedanjega centralističnega režima."*²⁹

---

²⁸ ARS, AS 641, fasc. 21.

²⁹ Slovenec, 18. 8. 1922, str. 5.

Montaža tribune

O prvem jugoslovanskem sokolskem zletu je poročal tudi londonski časopis "Time and Tide". Njegova novinarka je najprej nanizala zgodovinska dejstva o nastanku in razvoju sokolstva na Slovenskem, ter obširno poročala o poteku športnih aktivnosti posameznih zletnih dni. Svoj dopis je strnila: *"Od vseh prireditev, ki so jih uprizorili za slavnosti, je napravila velika serenada na Gradu v ponedeljek ponoči najgloblji vtisk. Okolo enajste ure smo se zbrali na prostoru odkoder se vidi Grad že od daleč. Točno ob določeni uri so odjeknili streli iz topov – znamenje za obči pozor! V popolni tišini, ki je nato zavladovala, smo videli Grad, ki se je v mračni svetlobi, a vendar razločno, razsvetljen od nešteto luči prikazal visoko nad mestom. V slednjem oknu je žarelo po dvoje luči in s stolpa so spustili nekaj raket. Vsaka stvar več bi pokvarila vtisk – bi uničila vse. Ko pa so pričele združene godbe in moški zbori izvajati svoj program, ki je bil kratek in slavnosten, je bil vtisk na nas skoro nadpriroden.*

In sedaj je vse pri kraju, vzklikanje vštrevši. Vpili smo, dokler nismo izgubili glasu. Gledali smo toliko živih barv, žarečih v poletnem solncu, da smo skoraj oslepel. V naših

ušesih še zvenijo doneči zvoki poživljajoče sokolske koračnice, ki jo vsi poznamo in ljubimo. Jako smo izmučeni, ampak zadovoljni z uspehi – in pet natarjev najbolj priljubljenih kavarn v Ljubljani je moralo v bolnico zaradi živčne oslabelosti...”³⁰

Maketa stadiona v stalni zbirki TMS

Namesto zaključka

V sklopu prenove stalne zbirke lesarskega oddelka Tehniškega muzeja Slovenije, sem se kot njen avtor odločil, da pri poglavju zahtevne tesarske konstrukcije, predstavim tudi prvi ljubljanski stadion z maketo v merilu ($M = 1:100$). Eden najboljših slovenskih maketarjev premične in nepremične tehniške dediščine jo lahko izdelava v približno 300 delovnih urah. Material in delo bi skupaj veljala 4.400 EUR. Ob koncu leta 2007, Tehniški muzej Slovenije ni imel denarja za plačilo makete, zato smo pisno in ustno zaprosili več naslovov, da bi financirali ali vsaj participirali pri izdelavi makete. Vsi odgovori so bili negativni, žal tudi od MOL, od katere smo vendarle pričakovali, da bo dojela pomen zgodovinske perspektive

---

³⁰ Spomenica.

prvega slovenskega športnega stadiona v Ljubljani, ki je leta 1922, pripel našo prestolnico na zemljevid gimnastične Evrope. Kljub navedenemu bo maketa prvega ljubljanskega in slovenskega stadiona kmalu krasila prenovljeno stalno zbirko lesarskega oddelka muzeja v Bistri. Tehniški muzej Slovenije je našel rešitev, ki je že omogočila pričetek izdelave prve četrtine makete, zahodne oz. kraljeve tribune stadiona.